

**QISHLOQ TURIZMINING HUDUDIIY RIVOJLANISH
XUSUSIYATLARI VA MAHALLIY AHOLI BANDLIGINI
TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI**

Qaljanbaev Aqilbek

Berdaq nomidagi Qoraqalpog' davlat universiteti,

Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti

Email: aqilbekqaljanbaev654@gmail.com

ORCID: 0009-0001-9786-6198

Annotatsiya. Tezisdagi qishloq turizmining hududiy rivojlanish xususiyatlari va uning mahalliy aholi bandligini ta'minlashdagi ahamiyati xorij, MDH, O'zbekiston va Qoraqalpog'iston tadqiqotlari hamda statistikasi asosida tahlil qilingan. Jahon turizm tashkiloti so'roviga ko'ra, 79 ta a'zo davlatning 59 foizi qishloq turizmini ustuvor yo'nalish deb hisoblaydi. O'zbekistonda joylashtirish va ovqatlanish xizmatlarida yuridik shaxslar xodimlari soni 2019–2024-yillarda 121,2 mingdan 162,7 mingga (+34,3%) oshgan, biroq oilaviy mehmon uylaridagi norasmiy bandlik bu statistikada aks etmaydi. Qoraqalpog'istonda 2024-yilda 200,7 ming xorijiy va 2 mln dan ortiq ichki turist qabul qilingan; joylashtirish obyektlarining 45,5 foizini xususiy uylar tashkil etadi. Bandlikni ta'minlash uchun ichki bozorga yo'naltirilgan oilaviy va jamoaviy modellar hamda qishloq turizmi statistikasini alohida yuritish tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: qishloq turizmi, mahalliy aholi bandligi, hududiy rivojlanish, jamoaviy turizm, mehmon uylari, Qoraqalpog'iston.

Annotation. The paper examines regional features of rural tourism development and their importance for local employment, drawing on international, CIS, Uzbek and Karakalpak studies and statistics. According to a UNWTO survey of 79 member states, 59% regard rural tourism as a priority. In Uzbekistan, employment in accommodation and food services (legal entities) rose from 121.2 to

162.7 thousand in 2019–2024 (+34.3%), but informal work in family guesthouses is not captured by this statistic. In 2024 Karakalpakstan received 200.7 thousand foreign and over 2 million domestic tourists; private homes make up 45.5% of its accommodation options. Small family and community-based models oriented to the domestic market, and separate rural tourism statistics, are recommended.

Keywords: rural tourism, local employment, regional development, community-based tourism, guesthouses, Karakalpakstan.

Qishloq turizmi qishloq joylarda daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, yoshlar migratsiyasini kamaytirish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish vositasi sifatida qaraladi. Biroq uning bandlikka ta'siri hududning joylashuvi, infratuzilmasi, resurs turi va bozor tarkibiga bog'liq. Qishloq turizmi hududiy rivojlanishining xususiyatlarini aniqlash va ularning mahalliy bandlikdagi o'rnini baholash. Usullar: qiyosiy-tahliliy, statistik (o'sish sur'atlari va ulushlarni hisoblash) hamda ikkilamchi manbalarning kontent tahlili. **Cheklov:** qishloq turizmi bo'yicha alohida ochiq bandlik statistikasi topilmadi; rasmiy ma'lumotlar asosan yuridik shaxslar xodimlarini qamrab oladi, shu sababli natijalar bilvosita ko'rsatkichlar bo'yicha talqin qilingan.

Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) qishloq turizmini aholi zichligi past, yer foydalanishda qishloq va o'rmon xo'jaligi ustun, ijtimoiy tuzilmasi an'anaviy hududlarda amalga oshiriladigan faoliyat deb ta'riflaydi; mehmon tajribasi tabiat, qishloq xo'jaligi va madaniy mashg'ulotlarga asoslanadi [1]. 79 ta a'zo davlat ishtirokidagi so'rov natijalari (1-jadval) qishloq turizmining bandlik funksiyasini birinchi o'ringa qo'yadi.

Nazariy jihatdan qishloq turizmining bandlikka ta'siri uch kanal orqali tushuntiriladi (muallif tizimlashtirishi): to'g'ridan-to'g'ri bandlik (mehmon uyi, gid, ovqatlanish), bilvosita bandlik (qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetkazib berish, hunarmandchilik, transport) va qo'shimcha bandlik (oilalar a'zolari, mavsumiy ishchilar). Shu sababli faqat rasmiy ish o'rinlari bo'yicha baholash qishloq turizmining haqiqiy ta'sirini kamaytirib ko'rsatadi.

1-jadval. UNWTO so'rovi natijalari (79 ta a'zo davlat, 2023)

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
Qishloq turizmini ustuvor yo'nalish deb bilgan davlatlar	59%	Aksariyat davlatlar
Qishloq turizmining kelajagini ijobiy baholagan davlatlar	96%	Deyarli barcha davlatlar
Asosiy imkoniyatlar	-	Yangi ish o'rinlari, turmush darajasini oshirish, aholi kamayishiga qarshi kurash
Asosiy to'siqlar	-	Infratuzilma bo'shlig'i, qishloq aholisining kamayishi

Shnayder va Shtadelbauer Qirg'izistondagi jamoaviy turizm (CBT) loyihasini tahlil qilib, baland tog' yaylovlariga kelgan turistlar mahalliy aholining kundalik turmushi, an'analari va ko'nikmalarini bevosita o'rganishini, bu esa ish o'rinlari va rivojlanish yaratishini ko'rsatgan [2]. Rasmiy statistika bu tajribaning kengayganini tasdiqlaydi (2-jadval): 2025-yilda Issiqko'l viloyatida mehmon uylari soni 15,1 foizga, turistlarni qabul qiluvchi xonadonlar soni esa 30,1 foizga oshgan [3]. Xonadonlar soni mehmon uylariga qaraganda ikki baravar tez o'sgani daromadning oilalar o'rtasida kengroq taqsimlanayotganini bildiradi, biroq ish o'rinlari soni manbada keltirilmagan.

2-jadval. Qirg'izistonda turizm infratuzilmasi va oqimi, 2024–2025

Ko'rsatkich	2024	2025	O'zgarish, %
Issiqko'ldagi mehmon uylari, birlik	2 013	2 316	+15,1
Turistlarni qabul qiluvchi xonadonlar, birlik	4 866	6 330	+30,1
Norasmiy sektor qabul qilgan turistlar, mln	-	1,73	+36,2
Uyushgan sektor qabul qilgan turistlar, mln	-	3,57	+50,3
Dam olish va turizm tashkilotlari, birlik	-	842	+9,8

Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, turizm tarmoqlarida yuridik shaxslar xodimlari soni notekis o'zgargan (3-jadval). Joylashtirish va

ovqatlanish xizmatlarida bandlik 2019–2024-yillarda 121 182 dan 162 737 gacha, ya'ni 41 555 kishiga (+34,3%) oshgan, sayohat agentliklarida esa 3,1 baravar ko'paygan; yo'lovchi avtotransporti xizmatlarida 56,8 foizga kamaygan [4]. Joylashtirish va ovqatlanish aynan oilaviy mehmon uylari va qishloq turizmi bilan eng bog'liq sohalar bo'lgani uchun bu o'sish bilvosita ijobiy signaldir, lekin uni qishloq turizmining natijasi deb to'liq tasdiqlab bo'lmaydi.

Tarkibiy o'zgarish ham muhim: jadvaldagi to'rt soha ichida joylashtirish va ovqatlanishning ulushi 2019-yildagi 62,1 foizdan 2024-yilda 80,0 foizgacha oshgan, yo'lovchi avtotransportining ulushi esa 36,3 foizdan 15,1 foizgacha kamaygan [4]. Demak, bandlik tuzilmasi transport xizmatlaridan mehmondo'stlik va xizmat ko'rsatish sohalariga siljigan; bu qishloq mehmon uylari uchun qulay sharoit yaratadi.

3-jadval. Turizm tarmoqlarida yuridik shaxslar xodimlari soni, kishi

Faoliyat turi	2019	2021	2024	2024/2019, %
Joylashtirish xizmatlari	54 536	51 524	69 016	+26,6
Ovqatlanish xizmatlari	66 646	67 946	93 721	+40,6
Sayohat agentliklari	3 192	2 410	9 931	+211,1
Yo'lovchi avtotransporti	70 919	48 166	30 645	-56,8
Joylashtirish + ovqatlanish	121 182	119 470	162 737	+34,3

Manba: [4]; so'nggi qator va foizlar muallif hisobi. Individual tadbirkorlar va norasmiy band kishilar kiritilmagan.

Turizm qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil yanvar–noyabrda hududlarda 954 ta yangi joylashtirish obyekti ishga tushib, ularning umumiy soni 6 861 taga (183,9 ming o'rin) yetgan, aholi “O'zbekiston bo'ylab sayohat” dasturi doirasida 23,7 mln safar qilgan; 421 ta investitsiya loyihasi 6 313 ta yangi ish o'rni yaratgan [5]. Hisob-kitobga ko'ra, bitta loyihaga o'rtacha 15 ish o'rni, bitta obyektga esa o'rtacha 26,8 o'rin to'g'ri keladi. Bu tarmoqda ko'plab kichik ish o'rinlari yaratilishini, ya'ni oilaviy kichik biznes modelining mosligini ko'rsatadi.

Qoraqalpog'iston chekka joylashuvi, cho'l iqlimi va Orol bo'yi ekologik

holati bilan ajralib turadi. Rasmiy turizm manbasiga ko'ra, 2024-yilda respublika 200,7 ming xorijiy va 2 mln dan ortiq O'zbekiston fuqarosini qabul qilgan; ichki turistlar xorijiyllardan taxminan 10 baravar ko'p [6]. Joylashtirish tarkibida xususiy uylar 45,5 foizni tashkil etadi (4-jadval), ya'ni oilaviy xo'jaliklar bandlikning asosiy tayanchi bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, bu hududda rasmiy mehmon uylari soni (3 ta) juda oz, bu norasmiy faoliyatning keng tarqalganini yoki infratuzilma yetishmasligini ko'rsatadi.

4-jadval. Qoraqalpog'iston turizm ko'rsatkichlari, 2024

Ko'rsatkich	Qiymat	Ulushi, %
Xorijiy turistlar	200 700	-
O'zbekiston fuqarolari (turistlar)	2 mln dan ortiq	-
Turoperatorlar / sayohat agentliklari	67 / 13	-
Joylashtirish variantlari, jami	112	100,0
shundan mehmonxonalar	30	26,8
shundan hostellar	28	25,0
shundan mehmon uylari	3	2,7
shundan xususiy uylar	51	45,5

Hududiy xususiyatlar sintezi: (1) resurs turi madaniy, ekologik va agroturizm; (2) bozor tarkibi ichki bozor ustun; (3) infratuzilma transport va xizmat nuqtalari yetishmasligi; (4) mulkchilik shakli oilaviy va jamoaviy. Bandlikni oshirish uchun mehmon uylarini rasmiylashtirish, gidlar va oshpazlarni tayyorlash, ichki turistlarga mo'ljallangan mahsulotlar va kichik hududiy klasterlar tavsiya etiladi.

Amaliy tavsiyalar: (1) oilaviy mehmon uylari va uy xo'jaliklarining yagona reyestrini yuritib, norasmiy bandlikni hisobga olish; (2) qishloq turizmi bo'yicha alohida statistik ko'rsatkichlar (band kishilar, o'rinlar, daromad) joriy etish; (3) gid, oshpaz va mehmon uyi egalari uchun qisqa muddatli o'quv dasturlari tashkil etish; (4) Qirg'iziston jamoaviy turizm tajribasiga tayanib, oilalarni hududiy klasterlarga birlashtirish [2, 3]; (5) Qoraqalpog'istonda ichki bozorga mo'ljallangan hafta oxiri

va madaniy yo'nalishlarni rivojlantirish.

Xulosa

1. Xalqaro tajribada qishloq turizmi eng avvalo ish o'rinlari va turmush darajasi vositasi sifatida baholanadi, ammo asosiy to'siq infratuzilma bo'shlig'i [1]. 2. MDH (Qirg'iziston) tajribasida jamoaviy turizm xonadonlar sonini 30 foizga ko'paytirgan, lekin bandlik soni hisobga olinmaydi [2, 3]. 3. O'zbekistonda joylashtirish va ovqatlanishda rasmiy bandlik 2019–2024-yillarda 34,3 foizga oshgan; biroq statistika norasmiy va oilaviy bandlikni qamramaydi, shuning uchun qishloq turizmining aniq hissasini baholash mumkin emas [4, 5]. 4. Qoraqalpog'istonda ichki bozor ustun va xususiy uylar joylashtirishning deyarli yarmini tashkil etadi; bandlik salohiyati bor, lekin kichik miqyosli [6]. 5. Keyingi tadqiqotlarda uy xo'jaliklari so'rovi va qishloq turizmi bo'yicha alohida statistika asosida bandlik ta'siri aniq o'lchanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNWTO. Tourism and Rural Development: A Policy Perspective - Results of the UNWTO Survey on Tourism for Rural Development to Member States. Madrid: UNWTO, 2023. URL: <https://www.untourism.int/news/unwto-identifies-priorities-for-boosting-rural-tourism-potential>
2. Schneider A., Stadelbauer J. Auf der Hochweide in Kirgisistan: Lokaler Tourismus und regionale Entwicklung // Osteuropa. 2007. Vol. 57, No. 8–9. P. 559–566.
3. Kyrgyzstan's tourist flow surges by 45 pct in 2025 // Xinhua, 22.05.2026 (data of the National Statistical Committee of Kyrgyzstan). URL: <https://english.news.cn/asiapacific/20260522/e84678eec96444648c90e1a687bfef78/c.html>
4. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. Employment in tourism industries (number of employees in legal entities), dataset 1.01.06.0022, updated 04.12.2025. URL: <https://siat.stat.uz/data/3333/?lang=en>
5. Sustainable growth in the tourism sector // Tourism Committee of the Republic

of Uzbekistan, gov.uz, 06.12.2025. URL:
<https://gov.uz/en/uzbektourism/news/view/10860>

6. Development of the tourism sector in the Republic of Karakalpakstan: achievements of 2024 and prospects for 2025 // karakalpakstan.travel. URL:
<https://karakalpakstan.travel/media-and-resources/media-and-resources-22/>